

Внутрішнє переконання експерта: судово-ветеринарний аспект

Іван Яценко *

* Д-р вет. наук, професор, Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

DOI: [10.32353/khrife.3.2023.05](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2023.05) УДК [340.69:343.148:636.09](477)

Надійшло 25.09.2023 / Рецензовано 26.09.2023 / Прийнято до друку 26.09.2023 /
Доступно онлайн 29.09.2023

За допомогою загальнонаукових і спеціально наукових методів окреслено проблемні аспекти феномена внутрішнього переконання експерта (зокрема, судово-ветеринарного) і запропоновано шляхи їх розв'язання. Доведено, що ця категорія є елементом незалежності та безпосередності дослідження ознак і властивостей об'єкта з метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження). Сформульовано авторську дефініцію поняття «внутрішнє переконання експерта», виокремлено його ознаки й чинники, що впливають на його формування. Запропоновано механізм мінімізації впливу суб'єктивізму на судово-експертну діяльність і на складання висновку експерта. Розкрито структуру внутрішнього переконання експерта й акцентовано увагу на тому, що в ній доцільно виокремлювати гносеологічні, психологічні, етичні, моральні та правові складники. Розглянуто напрями реалізації цього феномена в судово-експертній діяльності. Аргументовано, що під внутрішнім переконанням судового експерта слід розуміти стан його свідомості та почуттів, що є результатом розумової суб'єктивної діяльності у процесі проведення експертного дослідження й оцінювання ознак і властивостей матеріальних та матеріалізованих об'єктів із метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження) за конкретною експертизою, коли він уважає стан наданих на дослідження об'єктів придатним, а їхню кількість достатньою для надання обґрунтованого й об'єктивного висновку; упевнений у його правильності, не сумнівається в безпомилковості свого рішення та готовий діяти відповідно до нього.

Ключові слова: *судова ветеринарна медицина; судово-ветеринарна експертиза; судово-ветеринарний експерт; внутрішнє переконання; незалежність експерта; безпосередність дослідження; ознаки та властивості об'єкта; судово-експертна діяльність.*

Постановка наукової проблеми

Основними засадами судочинства в Україні є, зокрема, законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини з одночасним гарантуванням обвинуваченому права на захист (ч. 2 ст. 129 Конституції України) ¹. Справедливість відправлення правосуддя залежить від ретельності проведеного слідства та беззаперечності доказів, отже, і від результатів незалежної, об'єктивної та кваліфікованої експертизи, орієнтованої на максимальне використання досягнень науки й техніки (преамбула Закону України «Про судову експертизу», далі — *профільний Закон*) ², у вигляді стабільно якісних, науково-обґрунтова-

них і неупереджених висновків судових експертів ³. З огляду на це будь-який судовий експерт під час формулювання висновків за результатами вивчення ознак і властивостей досліджуваних об'єктів, із метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження) постає перед складною проблемою внутрішнього переконання у правильності таких висновків, оскільки вони є запорукою об'єктивності розслідування правопорушення, мірилом довіри громадськості до судово-експертної системи як до складової юриспруденції та судочинства й авторитетності самого судового експерта; зрештою, від цих висновків залежить доля людини (винного можна виправдати, а невинного звинуватити) ⁴.

- 1 Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
- 2 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
- 3 Cooper J. E., Cooper M. Veterinary involvement in forensic medicine. *The Veterinary Record*. 2021. Vol. 189. Is. 6. Pp. 49—250. DOI: [10.1002/vetr.1004](https://doi.org/10.1002/vetr.1004) (дата звернення: 21.09.2023); Mazzante N. M. G., Ferras de Camargo B. W. D., de Sanctis P., Fogaça J. L., Vettorato M. D., Tremori T. M., Babboni S. D., Machado de Vasconcelos M. D., Rocha N. S. Post-mortem Analysis of Injuries by Incomplete Hanging in Dog (*Canis familiaris*) Through Radiographs and Forensic Necropsy. *Journal of Forensic Radiology and Imaging*. 2020. Vol. 20. 5 p. DOI: [10.1016/j.jofri.2019.100350](https://doi.org/10.1016/j.jofri.2019.100350) (дата звернення: 21.09.2023); Nation P. N. Forensic submissions in a diagnostic pathology practice: A 10-year review. *The Canadian Veterinary Journal*. 2021. Vol. 62. Is. 4. Pp. 384—388. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7953922/> (дата звернення: 21.09.2023).
- 4 Dzikowski A. Veterinary Expert: Legal Nature and Responsibility. *Animals (Basel)*. 2023. Vol. 13. Is. 13. Art. 2163. DOI: [10.3390/ani13132163](https://doi.org/10.3390/ani13132163) (дата звернення: 21.09.2023); Rebollada-Merino A., Bárcena C., Mayoral-Alegre F. J., García-Real I., Domínguez L., Rodríguez-Bertos A. Forensic cases of suspected dog and cat abuse in the Community of Madrid (Spain), 2014—2019. *Forensic Science International*. 2020. Vol. 316. Art. 110522. DOI: [10.1016/j.forsciint.2020.110522](https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2020.110522) (дата звернення: 21.09.2023); Araújo D., Lima C., Mesquita J. R., Amorim I., Ochoa C. Characterization of Suspected Crimes against Companion Animals in Portugal. *Animals (Basel)*. 2021. Vol. 11. Is. 9. DOI: [10.3390/ani11092744](https://doi.org/10.3390/ani11092744) (дата звернення: 21.09.2023); Munro R. Viewpoint: Integrity and Limitations of Forensic Veterinary Evidence. *Journal of Comparative Pathology*. 2022. Vol. 199. Pp. 86—87. DOI: [10.1016/j.jcpa.2022.10.003](https://doi.org/10.1016/j.jcpa.2022.10.003) (дата звернення: 21.09.2023).

Отже, питання формування внутрішнього переконання експерта під час проведення експертизи (зокрема, судово-ветеринарної) є доволі проблемним і потребує розв'язання.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Питання призначення та проведення судових експертиз аналізували багато науковців, включно з автором цієї роботи⁵. Безумовно, їхні здобутки спри-

яли розв'язанню деяких проблем, хоча окремі питання до сьогодні не привернули належної уваги дослідників.

Проблемі внутрішнього переконання слідчого, судді та судового експерта присвятили свої наукові розвідки багато українських теоретиків і практиків: Д. Щербанюк⁶, Л. Бордюгов⁷ (формування внутрішнього переконання про доцільність реалізації права на експертну ініціативу); Н. Дроздович⁸, В. Гирович⁹, А. Ткачук¹⁰, І. Серкевич та Ю. Лісіцина¹¹; С. Хопта¹²; А. Шевченко¹³; Ю. Меліхова¹⁴,

- 5 Яценко І. В. Гносеологічна характеристика та процесуальне значення етапів і стадій призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 1 (30). С. 70–111. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.05 (дата звернення: 21.09.2023).
- 6 Щербанюк Д. В. Формування в судового експерта внутрішнього переконання про доцільність реалізації права на експертну ініціативу. *Правові новели*. 2018. № 4. С. 295–299.
- 7 Бордюгов Л. Г. Внутрішнє переконання експерта (об'єктивні та суб'єктивні аспекти). *Форум права*. 2010. № 3. С. 13–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_3_4 (дата звернення: 21.09.2023).
- 8 Дроздович Н. Л. Внутрішнє переконання судді як елемент принципу вільної оцінки доказів. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С. 250–258. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/23307> (дата звернення: 21.09.2023) ; Його ж. Проблеми визначення поняття внутрішнє переконання судді у кримінальному процесі України. *Там само*. 2009. № 3. С. 224–229. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/22685> (дата звернення: 21.09.2023).
- 9 Гирович В. Внутрішнє переконання судді — основний елемент засади безпосередності дослідження показань, речей, документів. *Jurnalul Juridic Național: Teorie și Practică*. 2015. С. 89–94. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/5/part_2/20.pdf (дата звернення: 21.09.2023).
- 10 Ткачук А. Внутрішнє переконання судді як метод і результат оцінки доказів у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 43–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_2_9 (дата звернення: 21.09.2023).
- 11 Серкевич І. Р., Лісіцина Ю. О. Психологічні особливості внутрішнього переконання судді. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2022. № 11. С. 51–57. DOI: 10.36477/2616-7611-2022-11-08 (дата звернення: 21.09.2023).
- 12 Хопта С. Ф. Внутрішнє переконання судді як основа ухвалення правосудних рішень. *Альманах права. Людиноцентризм у праві: теоретико-прикладні засади*. 2017. Вип. 8. С. 397–400. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-8-_2017_.pdf (дата звернення: 21.09.2023).
- 13 Шевченко А. В. Суддівський розсуд і суддівське свавілля: межі дозволеного та відповідальності за їх порушення. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 111–120. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2018_Shevchenko.pdf (дата звернення: 21.09.2023).
- 14 Меліхова Ю. А. Вплив культури мислення судді на якість його внутрішнього переконання. *Гілея (науковий вісник)*. 2018. Вип. 133. С. 146–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_133_42 (дата звернення: 21.09.2023).

О. Черновський¹⁵ (внутрішнє переко-
нання судді як елемент принципу віль-
ної оцінки доказів і суддівський розсуд);
В. Берназ¹⁶, Л. Герасименко¹⁷ (правові
та психологічні аспекти оптиміза-
ції формування переконання слідчо-
го у кримінальному провадженні як
підґрунтя для оцінювання доказів);
І. Літвінова¹⁸ (внутрішнє переконан-
ня прокурора у механізмі ухвалення
кримінально-процесуальних рішень);
В. Вапнярчук¹⁹, В. Федчишина²⁰ (сутність
внутрішнього переконання в криміналь-
ному процесуальному доказуванні);
О. Торбас²¹ (розсуд у кримінальному
процесі України).

Незважаючи на увагу до цього пи-
тання, учені не одностайні в думці
щодо генезису, формулювання понят-
тя «внутрішнє переконання експерта»
і чинників, що впливають на нього.
Окрім того, не досліджено формування
внутрішнього переконання експерта
(зокрема, судово-ветеринарного) під час

дослідження ним специфічних об'єктів
(наприклад, трупа тварин, живої твари-
ни) в аспекті реалізації його прав і спе-
цифіки проведення судової експертизи
(приміром, судово-ветеринарної).

Викладене вище свідчить про акту-
альність наукових пошуків у цьому на-
прямі.

Мета статті

Окреслити ознаки та схарактеризува-
ти понятійно-категоріальний апарат
феномена внутрішнього переконання
експерта (зокрема, судово-ветеринар-
ного) як елемента його незалежності
та безпосередності дослідження ознак
і властивостей об'єкта з метою з'ясува-
ти фактичні дані й обставини справи
(провадження); запропонувати автор-
ську дефініцію поняття «внутрішнє
переконання експерта» і відповідні
зміни до національної законодавчої
бази.

- 15 Черновський О. К. Вплив «якірного ефекту» на формування внутрішнього переконання судді. *Наше право*. 2016. № 2. С. 78–80. URL: http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2016/10/NP_2016_2.pdf (дата звернення: 21.09.2023).
- 16 Берназ В. Д. Правові та психологічні аспекти оптимізації формування переконання слідчого у кримінальному провадженні як основа оцінки доказів. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 11–21. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Bernaz.pdf (дата звернення: 21.09.2023).
- 17 Герасименко Л. Поняття внутрішнього переконання слідчого. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 01.07.2015). Київ, 2015. С. 75–76. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/7151> (дата звернення: 21.09.2023).
- 18 Літвінова І. Ф. Внутрішнє переконання прокурора у механізмі прийняття кримінально-процесуальних рішень. *Право і суспільство*. 2018. № 5-1. С. 201–206. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/5_2018/part_1/37.pdf (дата звернення: 21.09.2023).
- 19 Вапнярчук В. В. Сутність внутрішнього переконання в кримінальному процесуальному доказуванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2015. Вип. 31. Т. 3. С. 78–81. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35513> (дата звернення: 21.09.2023).
- 20 Федчишина В. В. Проблеми внутрішнього переконання під час оцінювання доказів у кримінальному провадженні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 5. С. 219–222. DOI: [10.32838/2707-0581/2019.5/37](https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.5/37) (дата звернення: 21.09.2023).
- 21 Торбас О. О. Розсуд у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2021. 38 с.

Методи дослідження

Методологічне підґрунтя цього дослідження — системний підхід, зумовлений специфікою теми роботи й пов'язаний із використанням загальнонаукових і спеціально наукових методів (діалектичного, формальної логіки (аналізу, синтезу, дедукції, індукції, аналогії); логіко-семантичного, системно-структурного, системно-функційного, моделювання, порівняльно-правового).

Викладення основного матеріалу дослідження

Внутрішнє переконання судового експерта тісно пов'язане із правовим інститутом висновку експерта, оскільки існує причинно-наслідковий зв'язок між наданням судовим експертом об'єктивного, обґрунтованого, правильного та правдивого висновку і внутрішнім переконанням експерта, що цей висновок є саме таким.

Дискусійність поняття «внутрішнє переконання» обумовлена його багатозначністю. Наприклад, Н. Дроздович внутрішнє переконання судді визначає як «стан свідомості судді, що відображає результат розумової суб'єктивної діяльності судді в процесі судочинства щодо оцінки доказів з метою достовірного встановлення фактичних обставин конкретної кримінальної справи, що входять до предмета доказування, результат якої відображається в судовому рішенні»²².

І. Серкевич і Ю. Лісіцина зазначають, що психологічно внутрішнє переконання судді означає стан його свідомості та почуттів, коли він під час ухвалення остаточного рішення впевнений у його правильності, не має сумнівів щодо його безпомилковості й готовий діяти відповідно до цього²³.

На думку Д. Щербанюка, внутрішнє переконання судового експерта — це його психологічний емоційно-інтелектуальний стан, який полягає у впевненості у правильності застосованих спеціальних знань, експертних методів, методик, у правильному оцінюванні властивостей та особливостей експертних об'єктів і у правильності зроблених висновків²⁴.

І. Літвінова пов'язує внутрішнє переконання прокурора з таким його психологічним станом, який характеризується відсутністю будь-яких сумнівів, упевненістю у правильності своїх висновків, які ґрунтуються на достатній сукупності всебічно, повно й неупереджено досліджених доказів²⁵.

Як слушно зауважує В. Берназ, «переконанням слідчого у гносеологічному аспекті є результат пізнання, відбиття у свідомості події кримінального правопорушення та обставин, які необхідно доказати по кримінальному провадженні з обов'язковою функцією критичного ставлення до досягнення результатів з метою забезпечення такого переконання, яке було би безпомилковим та відповідало реальним»²⁶.

22 Дроздович Н. Л. Внутрішнє переконання судді ... URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/23307> (дата звернення: 21.09.2023).

23 Серкевич І. Р., Лісіцина Ю. О. Зазнач. твір. С. 55. DOI: 10.36477/2616-7611-2022-11-08 (дата звернення: 21.09.2023).

24 Щербанюк Д. В. Зазнач. твір.

25 Літвінова І. Ф. Зазнач. твір. URL: <https://goal-int.org/vnutrishnye-perekonannya-prokurora-u-mehanizmi-prijnyattya-kriminalno-protsestualnih-rishen/> (дата звернення: 21.09.2023).

26 Берназ В. Д. Зазнач. твір. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Bernaz.pdf (дата звернення: 21.09.2023).

На нашу думку, *природу* внутрішнього переконання експерта (зокрема, судово-ветеринарного) як незалежного й методично самостійного суб'єкта пізнавальної діяльності зумовлено такими критеріями:

- професійними якостями, життєвим досвідом;
- ступенем розвитку аналітичних здібностей;
- розумовими й моральними процесами, психологічним емоційно-інтелектуальним станом;
- постійним удосконаленням професійних компетенцій;
- свідомо-вольовою упевненістю в тому, що зроблений умовивід — єдино правильний і логічний (як необхідна умова продуктивної розумової діяльності), категорично однозначний і безсумнівний, а сформульовані на його підставі висновки — достатньо обґрунтовані для здійснення судово-експертної діяльності.

Отже, незнання законів логіки (тожності, протиріччя, виключеного третього, достатньої підстави) або порушення послідовності їх застосування негативно впливають на формування внутрішнього переконання експерта (зокрема, судово-ветеринарного), адже вони є універсальним підґрунтям для різноманітних логічних операцій, здійснюваних під час судово-експертної діяльності. Тож правильне застосування аналізу, синтезу, індукції, дедукції та причиновості під час проведення досліджень цілком здатне вплинути на внутрішнє переконання експерта, адже ці категорії не обмежено законами формальної логіки. Водночас маємо акцентувати увагу на тому, що формування внутрішнього переконання експерта не

лімітовано застосуванням винятково законів логіки.

Д. Щербанюк вважає, що у феномені «внутрішнє переконання експерта» доцільно виокремлювати: поняття передумови (є необхідним аспектом виникнення внутрішнього переконання й полягає в незалежності судового експерта під час проведення досліджень, а також свободі від упередженості; сприяє внутрішньому переконанню експерта, але не визначає його); підстави, джерелом яких є інформація з експертного дослідження та матеріалів справи (провадження); зміст, сформований із суб'єктивних і об'єктивних елементів²⁷.

Проблематика судово-експертної діяльності загалом і формулювання висновку експерта зокрема (як найбільш відповідальний та кульмінаційний етап проведення судової експертизи) тісно пов'язані з питанням внутрішнього переконання й обумовлені кількома аспектами: гносеологічним, логічним, психологічним, моральним, етичним, правовим та ін.

Психологічний аспект внутрішнього переконання судового експерта — це стан його свідомості та почуттів (інтелектуально-емоційний стан), коли здобуті результати проведених ним експертних досліджень він вважає достатніми для надання обґрунтованого й об'єктивного висновку, а під час формулювання свого висновку впевнений у його правильності, не має сумнівів щодо безпомилковості свого рішення та готовий діяти відповідно до цього. Отже, внутрішнє переконання судового експерта — це не інтуїція, не несвідоме почуття, не інтелект, не «внутрішній голос», а свідомо й усталена впевненість у правильності проведених досліджень ознак і властивостей об'єктів та об'єктивності отриманих результатів, які

27 Щербанюк Д. В. Знач. твір.

стануть підґрунтям, об'єктивною підставою для формулювання саме таких висновків експерта, а не інших. Тож внутрішнє переконання судового експерта є його суб'єктивним феноменом.

Із позицій *моральності* внутрішнє переконання означає, що судовий експерт (як незалежний і методично самостійний) надає висновок від свого імені та відповідає за його правильність, достовірність і об'єктивність не лише юридично, а й морально — перед власною совістю, суспільством та учасниками процесу.

Формулювання висновку судового експерта є *вольовим актом*, опосередкованим конкретною метою: судовий експерт має бути впевненим у достатній аргументованості свого висновку. Окрім того, внутрішнє переконання експерта полягає у прагненні переконати решту учасників процесу в істинності сформульованих висновків за результатами проведеної експертизи. Переконаливою силою судового експерта є такі принципи його діяльності: науковість, системність, усебічність, неупередженість, наукова обґрунтованість, об'єктивність, достовірність, правильність і правдивість. Під час проведення судової експертизи експерт має перевірити всі суперечності й усунути можливі сумніви.

Підкреслимо: реалізація феномена внутрішнього переконання судового експерта є вільною від зовнішнього примусу та ґрунтується на правосвідомості, совісті, емоціях і об'єктивних за-

конах логіки й мислення.

За «Академічним тлумачним словником української мови» переконання — це:

«2. Тверда впевненість, певність у чому-небудь; віра у щось. <...>

<...>

3. Тверда, міцно усталена думка про що-небудь, погляд на щось»²⁸.

Категорія «внутрішнє переконання» означає впевненість суб'єкта у відповідності суб'єктивного оцінювання ознак і властивостей досліджуваних об'єктів об'єктивно наявним фактичним даним та обставинам справи (провадження), а також виключає будь-який зовнішній вплив, примус на формування впевненості суб'єкта прийняття рішення у правильності своїх висновків, про що зауважує О. Дуфенюк²⁹.

І. Серкевич і Ю. Лісіцина визначають термін «переконання» як спрямований вплив на людину у вигляді аргументів, що ґрунтується на свідомості та відрізняється від навіювання³⁰.

Отже, суб'єктивність внутрішнього переконання передбачає об'єктивний зміст та є формою відображення об'єктивної дійсності, тобто внутрішнє переконання має бінарну (суб'єктивно-об'єктивну) сутність із різними акцентами.

Суб'єктивними чинниками внутрішнього переконання судового експерта доцільно вважати:

- індивідуальність результатів експертного дослідження;

28 Переконання / Академічний тлумачний словник української мови : в 11 т. // за ред. І. К. Білодіда. Київ, 1970—1980. Т. 6. 1975. С. 200. URL: <http://sum.in.ua/s/perekonannja> (дата звернення: 20.09.2023).

29 Дуфенюк О. М. Полярність та конвергенція об'єктивності та суб'єктивності у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Вип. 1 (48). С. 110—116. DOI: [10.32782/ruuv.v1.2023.22](https://doi.org/10.32782/ruuv.v1.2023.22) (дата звернення: 21.09.2023) ; Її ж. Суб'єктивізм експерта у кримінальному провадженні. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 4 (6). С. 74—81. DOI: [10.32518/2617-4162-2019-4-74-81](https://doi.org/10.32518/2617-4162-2019-4-74-81) (дата звернення: 21.09.2023).

30 Серкевич І. Р., Лісіцина Ю. О. Знач. твір. DOI: [10.36477/2616-7611-2022-11-08](https://doi.org/10.36477/2616-7611-2022-11-08) (дата звернення: 21.09.2023).

- наявність переконання у свідомості судового експерта;
- особистісні особливості судового експерта (моральні, етичні та релігійні цінності й ідеали, життєві інтереси, темперамент, образ мислення, вольові якості, риси характеру).

Об'єктивними чинниками внутрішнього переконання судового експерта є:

- власне переконання;
- незалежність результатів судово-експертного дослідження від бажання й волі суб'єкта її призначення.

Доцільно зауважити, що сутність внутрішнього переконання судового експерта полягає у взаємозв'язку суб'єктивних і об'єктивних чинників.

На бінарному змісті внутрішнього переконання судового експерта акцентує увагу і Л. Бордюгов, справедливо зазначаючи, що суб'єктивізм реалізовано шляхом вільного оцінювання судовим експертом результатів дослідження, проте винятково в межах його професійної компетенції та спеціальних знань, а об'єктивізм — опертям на теоретичні знання, набуті вміння та використання апробованих методів і методик, тобто судовий експерт *«переломлює наявні об'єктивні дані через призму суб'єктивних уявлень та моральних засад»*³¹.

Для зменшення впливу суб'єктивізму на судово-експертну діяльність загалом і формулювання експертного висновку зокрема варто запровадити механізми його мінімізації. Подібні механізми О. Дуфенюк запропонувала використовувати у кримінальних провадженнях³², а автор цієї статті адаптував їх до судово-експертної діяльності:

механізм звуження діапазону процедур, які потребують утручання інших суб'єктів; механізм незалежності й методичної самостійності судового експерта та чіткого визначення меж дискреції судово-експертної діяльності; механізм верифікації отриманого результату; механізм верифікації висновку експерта; механізм рефлексійної компетентності; механізм підвищення правової культури та правосвідомості; механізм юридичної відповідальності за вихід за межі предмета судово-експертного дослідження та за межі компетенції судового експерта.

Варто також наголосити: внутрішнє переконання судового експерта є станом свідомості та важливим вольовим стимулом, що спонукає до практичних дій, підстави яких мотивовані й обґрунтовані, а також морально-психологічною гарантією правильності висновку експерта; воно обумовлює формулювання обґрунтованих висновків відповідно до своєї совісті, моральних та етичних імперативів. Водночас внутрішнє переконання не є критерієм істинності того, що судовий експерт пізнає під час проведення експертизи, оскільки це лише одна з форм відображення об'єктивної дійсності: критерієм же істини є судово-експертна практика.

Окрім того, робота судового експерта має такі особливості:

- визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик, методів дослідження) належить до компетенції експерта;
- необов'язковість надання висновку первинної судової експертизи судовому експертові, який проводить повторну експертизу

31 Бордюгов Л. Г. Знач. твір. С. 15–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_3_4 (дата звернення: 21.09.2023).

32 Дуфенюк О. М. Полярність та конвергенція С. 114. DOI: 10.32782/pyuv.v1.2023.22 (дата звернення: 21.09.2023)

- (адже останній має оцінити ознаки та властивості об'єкта заново);
- висновок експерта не має наперед обумовленої сили та переваг перед іншими джерелами доказів, він підлягає перевірці й оцінюванню за внутрішнім переконанням суб'єкта призначення судової експертизи (дізнавача, слідчого, прокурора, суду), яке має ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи (провадження);
- неприпустимість надання вказівок будь-яким суб'єктом щодо змісту висновку експерта;
- заборона будь-якого тиску на судового експерта.

Отже, *внутрішнім переконанням судового експерта* слід вважати такий стан його свідомості, коли він уважає, що наданих для дослідження матеріальних і матеріалізованих об'єктів достатньо та що вони мають придатний для проведення судової експертизи стан, і впевнений у правильності свого висновку та готовий діяти відповідно до нього.

Безумовно, структура внутрішнього переконання судового експерта — це складний і багатовекторний феномен, основою якого є такі елементи:

- 1) достатність і придатність об'єктів дослідження;
- 2) дослідження, підкріплені науково-методичною основою;
- 3) використання спеціальних ветеринарних знань;
- 4) причинно-наслідкові зв'язки, наприклад, між дією зовнішнього травмувального чинника та смертю тварини або між наявністю отрути в організмі тварини та її смертю тощо;

- 5) упевненість судового експерта в достовірності та правильності результатів експертного дослідження, які ґрунтуються на об'єктивному аналізованні й оцінюванні всіх ознак і властивостей досліджуваних об'єктів, а також усієї їх сукупності;
- 6) особисте ставлення судового експерта до отриманих результатів, сформульованих висновків та укладеного висновку як процесуального документа;
- 7) стан свідомості судового експерта, його тверда та свідомо впевненість у відповідності наданого ним висновку фактам об'єктивної дійсності;
- 8) процес переконання судового експерта в істинності або хибності знань про ознаки та властивості досліджуваних об'єктів, як результат — стан твердої впевненості у з'ясуванні істини й готовність до формулювання висновків і складання висновку експерта;
- 9) професійна правосвідомість і професійний життєвий досвід (як провідний елемент внутрішнього переконання експерта);
- 10) логічне поєднання всіх названих вище елементів, оскільки зв'язки між ними є відображенням матеріального світу в діяльності судового експерта.

Отже, внутрішнє переконання судового експерта формується поступово під час дослідження наданих на експертизу об'єктів і позначається на висновку судового експерта. Зауважимо, що законодавець забезпечив нормативне пізнання в процесі й автономію волі судового експерта (ст. 3 «Принципи судово-експертної діяльності» і ст. 4 «Гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку» профільного Закону³³).

33 Про судову експертизу ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

Варто також акцентувати увагу на тому, що структура внутрішнього переконання судового експерта має гносеологічні, психологічні, етичні та правові складники.

У гносеологічному аспекті експертне переконання є результатом пізнання та відображення у свідомості судового експерта ознак і властивостей досліджуваних об'єктів у процесі встановлення фактичних даних та обставин справи (провадження). Воно опосередковано його практичною діяльністю та має базуватися на отриманих результатах проведених власноруч досліджень і матеріалах справи (провадження). Отже, гносеологічний елемент ґрунтується на знаннях про факти й матеріалізується в експертних діях та актах (висновку експерта). Знання судового експерта (як загальні, так і спеціальні професійні) — це базис і об'єктивний бік його переконання, які проходять складний процес емоційно-інтелектуальної трансформації, щоб у підсумку з'ясувати їх відповідність об'єктивній дійсності, тобто довести їхню достовірність.

Відчуття впевненості разом із професійними знаннями є основою внутрішнього переконання судового експерта. Оскільки функцією внутрішнього переконання є оцінка й пошук, то пізнавальний процес судового експерта містить такі складники:

- спеціальні знання (у нашому контексті — ветеринарні);
- професійне експертне оцінювання ознак і властивостей досліджуваних об'єктів;
- вільний вибір засобів і методів пізнання, побудови алгоритмів дослідження об'єктів.

Психологічний елемент внутрішнього переконання судового експерта полягає в упевненості у правильності проведених експертних досліджень та наданого ним обґрунтованого висновку, у додержанні вимог закону і принципів судово-експертної діяльності³⁴, у відчутті довіри до свого висновку в аспекті його відповідності закону, меті й завданням судово-експертної діяльності.

Для формування внутрішнього переконання судового експерта важливе значення мають такі якості: наполегливість, пунктуальність, об'єктивність, неупередженість, акуратність, старанність, цілеспрямованість, рішучість, ініціативність, енергійність, самоконтроль, самовладання, самостійність. Водночас слід розмежовувати висновок експерта за системою вільного оцінювання ознак і властивостей досліджуваних об'єктів для встановлення фактичних даних та обставин справи (провадження), що ґрунтується на знаннях матеріалів цієї справи (цього провадження), науковому аналізу ознак і властивостей досліджуваних об'єктів, і такий самий висновок за особистими враженнями, коли досліджені матеріали справи (провадження) та проведені власноруч експертні дослідження залишилися в почуттях (враженнях) як результат чуттєвого сприйняття судового експерта. Оцінювання експертом отриманих результатів є розумовою діяльністю, утіленою в сумнівах і переконаннях. Варто зауважити, що розумові процеси та сфера відчуттів жодним чином не дезорганізують ролі внутрішнього переконання судового експерта: навпаки, вони поєднують мислення й почуття, стимулюють розумову роботу. Тож емоційно-вольовий компонент є необхідною

34 Yatsenko I. Principles of Forensic Expert Activities in Ukraine and their Implementation in Forensic Veterinary Research. *Архів кримінології та судових наук*. 2022. № 1 (5). С. 115—142. DOI: [10.32353/acfs.5.2022.08](https://doi.org/10.32353/acfs.5.2022.08) (дата звернення: 20.09.2023).

передумовою формування внутрішнього переконання судового експерта як засад його незалежності й методичної самостійності.

Специфічні психічні якості судового експерта хоча й не формують його внутрішнього переконання, проте надають судово-експертній діяльності емоційного відтінку (адже існують поза межами цього процесу як фонові явища під час аналізу ознак і властивостей досліджуваних об'єктів та формулювання висновків). Звісно, вони також здатні негативно вплинути на формулювання висновків і спричинити неправильне розуміння складних явищ у цілісній системі (наприклад, в організмі тварини).

Отже, психологічні чинники також позначаються на формуванні внутрішнього переконання судового експерта, оскільки вони впливають на його свідомість і спроможність обґрунтовано оцінити ознаки та властивості досліджуваних об'єктів із метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження), які він має відобразити у висновку.

Етичний аспект внутрішнього переконання судового експерта полягає в тому, що останній проводить експертне дослідження та формулює висновки відповідно до свого внутрішнього переконання. Етичні норми зобов'язують судового експерта діяти за взірцем поведінки, відповідно до соціального статусу і функційного призначення в експерт-

ному забезпеченні судочинства. Водночас, як зазначає Л. Дереча³⁵, вимоги до професійної етики судового експерта не оформлено жодним нормативно-правовим актом: їх негласно закріплено тривалою практикою судово-експертної діяльності.

Юридичну компоненту внутрішнього переконання судового експерта автор цієї публікації обґрунтував³⁶ і закріпив у таких положеннях:

- можливість заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчиняти інші дій, пов'язані із проведенням судової експертизи;
- уточнення змісту й обсягу експертного завдання та поставлених питань;
- зазначення у висновку судового експерта фактів, виявлених під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але щодо яких йому не було поставлено питань, і обставин, що сприяли або могли сприяти вчиненню правопорушення, тобто реалізації права на експертну ініціативу;
- можливість розширити предмет експертного дослідження;
- участь судового експерта у проведенні процесуальних і виконавчих дій щодо предмета й об'єктів дослідження;

35 Дереча Л. М. Професійна етика судового експерта. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річ. створ. ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 07–08.11.2013). Харків, 2013. С. 12–13. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/nauka/2013_actualni_pytannya.pdf (дата звернення: 20.09.2023).

36 Яценко І. В. Правовий статус судово-ветеринарного експерта як суб'єкта судово-експертної діяльності у контексті новітнього законодавства України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 4 (29). С. 68–109. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.04 (дата звернення: 20.09.2023) ; Його ж. Теоретико-праксеологічне обґрунтування форм і напрямів реалізації експертної ініціативи під час проведення судово-ветеринарної експертизи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 501–518. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.04.81 (дата звернення: 20.09.2023).

- розв'язання питань щодо залучення до проведення експертизи судових експертів інших експертних спеціальностей (наприклад, для проведення комплексних судових експертиз);
- можливість формулювати висновки за результатами власноруч проведених досліджень без будь-якого стороннього втручання тощо.

Отже, юридична компонента свідчить про неможливість прямо контролювати внутрішнє переконання судового експерта, а закон гарантує правильне його формування, а також зобов'язує обґрунтовувати внутрішнє переконання, забезпечуючи можливість його перевірки, зокрема, за допомогою проведення повторної судової експертизи.

Можна впевнено виокремити у структурі внутрішнього переконання судового експерта *дві групи чинників*:

- 1) які формують його внутрішнє переконання та сприяють реалізації засад незалежності й методичної самостійності судового експерта;
- 2) які впливають на формулювання висновку експерта, проте не пов'язані з об'єктами дослідження (наприклад, професійний і життєвий досвід). Цей різновид чинників є дуже важливим за складних і суперечливих обставин справи (провадження). Завдяки досвіду судовий експерт (наприклад, судово-ветеринарний) здатний правильно орієнтуватися в ознаках і властивостях досліджуваних об'єктів, особливо в разі як їхньої природної зміни, спричиненої ушкодженнями об'єкта (зокрема, трупа тварини), так і зумисної (приміром, зміни складу кормів або кормових добавок). Водночас неадекватний, помилковий, необґрунтований і стандартний

(«калькований») підхід до експертного дослідження, упереджене або переоцінене ставлення судового експерта до свого досвіду можуть спричинити негативні результати.

Зауважимо, що на формування внутрішнього переконання судового експерта, окрім свідомості, також впливають зовнішні та внутрішні чинники, які своєю чергою можна розподілити на сприятливі й несприятливі.

До *зовнішніх чинників* належать:

- вплив засобів масової інформації на судово-експертну практику, соціально-психологічну атмосферу, правове регламентування судово-експертної діяльності;
- самостійність в обранні методів дослідження;
- фізичні та психологічні навантаження тощо.

Так, на судового експерта може чинити тиск громадська думка, сформована під впливом публікацій у різних засобах масової інформації. Наведімо приклад із власного досвіду: у резонансній справі про жорстоке поводження з тваринами досліджуваній собаці мав численні садна та поверхневі рани по всій поверхні тіла, проте судово-ветеринарний експерт визначив ці ушкодження як середнього ступеня тяжкості, унаслідок чого зоозахисники звинуватили експерта в упередженості й зацікавленості в неправдивих результатах судово-ветеринарної експертизи.

Тож судовий експерт повинен мати підвищену стійкість до будь-яких маніпуляцій від зацікавлених суб'єктів.

Внутрішніми чинниками формування внутрішнього переконання судового експерта є:

- морально-етичний рівень (принциповість, нерозголошення службової таємниці, невідкупність,

тактовність, ініціативність, акуратність, стриманість тощо);

- рівень кваліфікації;
- особисті психологічні якості;
- здатність протистояти впливу й обстоювати власні погляди.

Отже, на позицію судового експерта може вплинути контекстуальна інформація про обставини події. Наприклад, якщо життєвою позицією судово-ветеринарного експерта є любов до тварин як до братів наших менших, то і його висновок за результатами експертизи щодо жорстокого поводження з тваринами буде доволі жорстким. Це свідчить про те, що існують як зовнішні, так і внутрішні механізми, які впливають на об'єктивність висновку експерта. Натомість для мінімізації суб'єктивізму під час формулювання висновків за результатами судово-ветеринарного дослідження у синтезуючому розділі висновку експерт зобов'язаний акцентувати увагу на виявлених морфологічних відхиленнях у досліджених органах або ділянках тіла підекспертної тварини, пов'язаних із ушкодженням, і дати їм експертну оцінку, зазначивши локалізацію, характер, механізм, ступінь тяжкості, та окремо констатувати, як вони пов'язані із негативним наслідком для тварини (ушкодженням, каліцтвом або смертю).

Обґрунтовано стверджуємо, що оцінювання фактичних даних та обставин у процесі проведення експертизи є розумовою й мисленнєвою діяльністю, актом думки, сформованої із сумнівів або переконань (уявний процес, який приводить до певних висновків, що є результатом певних посилянь), і продуктом чуттєвого сприйняття, не перевіреного розумовим процесом. Критерій рівно-

ваги між розумом і почуттями експерта, коли будь-який інший експерт за аналогічних вихідних даних доходить такого самого висновку.

Особливо маємо зауважити, що суб'єктивний характер судово-експертної діяльності не свідчить про свавілля або неконтрольованість професійних повноважень судового експерта під час проведення експертизи: навпаки, закликає діяти рішуче, відповідно до його внутрішнього переконання.

Варто наголосити, що переконання судового експерта має бути як внутрішнім, так і раціональним, тобто ґрунтуватися на вимогах розуму, логіки (за «Академічним тлумачним словником української мови»³⁷ і здорового глузду, бути спрямованим до кращого, розумнішого застосування чого-небудь; а також доцільним, мотивованим, обґрунтованим, утілюючи неупередженість.

Загалом полеміка довкола формування внутрішнього переконання судового експерта має ґрунтуватись як на суб'єктивних (у межах пізнання, передбаченого нормами права), так і на об'єктивних (за межами процесуального пізнання) критеріях його діяльності. З огляду на це внутрішнє переконання судового експерта є суб'єктивним складником його діяльності, уособленим в об'єктивно сформульованих ним підсумках у заключній частині висновку, отже, суб'єктивне базується на об'єктивній дійсності, що є основою внутрішнього переконання.

На нашу думку, умисні дії із формулювання неправдивих висновків експерта полягають у перекручуванні його внутрішнього переконання під час експертної діяльності за наявності злочинного умислу. Водночас судовий

37 Рациональний / Академічний тлумачний словник української мови : в 11 т. // за ред. І. К. Білодіда. Київ, 1970—1980. Т. 8. 1977. С. 459. URL: <http://sum.in.ua/s/racionaljnyj> (дата звернення: 20.09.2023).

експерт юридично не відповідає за своє внутрішнє переконання під час проведення експертизи: він має відповідати лише за умисне хибне рішення, яке спричинило негативні наслідки.

Процесуальну діяльність судового експерта врегульовано чинними законодавчими нормами, методиками, методичними рекомендаціями тощо (відповідно до розд. II Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень³⁸) — це так звана *формальна основа* формулювання висновку експерта, а також *вільного оцінювання* отриманих результатів із дослідження ознак і властивостей об'єкта з метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження) за внутрішнім переконанням. Наголошуємо: там, де існує жорсткий алгоритм отримання результатів дослідження (наприклад, у судово-ветеринарній експертизі наявність отрути в організмі тварини або її кількість визначають із використанням приладів, зокрема хроматографа), немає місця для внутрішнього переконання експерта, що цілком виключає помилки або мінімізує їх.

Формалізований шлях пізнання судового експерта залишає місце суб'єктивізму й довільному розсуду, оскільки заснований на експертних ситуаціях, які або вже траплялися в експертній практиці, або які можна припустити: це не виправдано із гносеологічної позиції через ненадійність алгоритму, адже в кожній новій експертній ситуації є ознаки, подібні до попередніх, проте також існують особливості, які відрізняють її від інших і свідчать про її унікальність.

Базою наукового пізнання в судовій експертизі вважаємо змістовні творчі

процеси й евристичні підходи, адже не існує універсального алгоритму пізнання, придатного для всіх напрямів досліджень. Власне кажучи, основою для формулювання висновку експерта є його внутрішнє переконання. Чинні нормативно-правові акти, зокрема інструкції, не впливають на вільне оцінювання результатів судового дослідження, що створює підґрунтя для застосування судовим експертом усього арсеналу новітніх досягнень науки й техніки. Отже, можна стверджувати, що норми як матеріального, так і процесуального права, якими врегульовано судово-експертну діяльність, завжди спрямовані на самого судового експерта або інших її суб'єктів, а оцінювання досліджених ознак і властивостей об'єкта з метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження) — на предмет, який досліджують під час проведення судової експертизи.

Звісно, під час проведення судової експертизи в експерта формуються й інші види переконання (зокрема, щодо правильності вибудованого ним алгоритму й окремих методик дослідження), проте їхній зміст не стосується принципу вільного оцінювання ознак і властивостей досліджуваних об'єктів: у процесі дослідження об'єктів експерт здійснює розумову діяльність, звертається до свідомості, у якій ретроспективно реконструює факти й обставини на підставі досліджених ознак і властивостей об'єктів. Підкреслюємо: під час формування внутрішнього переконання судового експерта професійні якості не мають переплітатися з його особистими релігійними, політичними, моральними та іншими загальнолюдськими переконаннями.

38 Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

Внутрішнє переконання судового експерта безпосередньо пов'язане з наданими на дослідження матеріальними та матеріалізованими об'єктами із метою дати відповіді на питання, поставлені йому суб'єктом призначення судової експертизи (залучення судового експерта) у процесуальному документі (постанові або ухвалі).

Об'єктивізація внутрішнього переконання у процесі формування висновків у заключній частині висновку експерта не може відбуватися на розсуд судового експерта без урахування законодавчих вимог, тоді як його внутрішнє переконання є підставою для ухвалення рішення в межах його компетентності, яка передбачає здобуття вищої освіти та спеціальної підготовки за відповідною експертною спеціальністю³⁹.

Водночас принцип вільної оцінки досліджених ознак і властивостей об'єктів експертизи за внутрішнім переконанням судового експерта обумовлює ризики його професійної судово-експертної діяльності, особливо щодо реалізації засад його незалежності та методичної самостійності. Ризик формування помилкових висновків у заключній частині висновку експерта існував завжди й може завдати шкоди, *по-перше*, необґрунтованими висновками, спрямувавши в хибному напрямі процес розслідування, *по-друге*, сторони у процесі, завадивши з'ясувати істину, *по-третьє*, самому судовому експертові (у разі притягнення його до кримінальної відповідальності за надання звідом неправдивого висновку відповідно

до ч. 1 ст. 384 Кримінального кодексу України⁴⁰).

Слід акцентувати увагу на тому, що внутрішнє переконання експерта реалізується у висновку експерта як документальній формі його вираження. Судовий експерт, формулюючи висновки щодо конкретних досліджених об'єктів судової експертизи, викладає власну інтерпретацію їхніх ознак і властивостей у межах професійної компетенції та наданої йому свободи.

Висновок експерта є важливим актом судово-експертної діяльності в конкретній судовій експертизі. Він має бути обґрунтованим, об'єктивним, правильним і правдивим. Обґрунтованим висновком судового експерта є такий, який укладено на основі повного й усебічного особистого дослідження та оцінювання ознак і властивостей матеріальних та матеріалізованих об'єктів, виражено в його процесуальній діяльності й обумовлено нормами законодавства. Тобто судовий експерт обґрунтовує свої висновки лише тими результатами, які зроблено *безпосередньо* у процесі дослідження. Як зазначено вище, внутрішнє переконання судового експерта є його розумовою діяльністю та підґрунтям для оцінювання результатів дослідження об'єктів і їхніх властивостей із метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження).

Слід звернути увагу на внутрішнє переконання судового експерта під час проведення *повторної* судової експертизи. Так, перевірка правильності висновку первинної експертизи містить оцінювання отриманих результатів

39 Яценко І. В. Концептуальні засади професійної підготовки судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах України. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. Вип. 68. С. 731–766. DOI: 10.33994/kndise.2023.68.71 (дата звернення: 10.09.2023).

40 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

дослідження. Фактично судовий експерт, який проводить повторну експертизу, повинен пройти той самий шлях, що й судовий експерт, який проводив первинну експертизу, тобто знову дослідити ознаки та властивості тих самих об'єктів, які були задіяні у первинній експертизі й у такому самому обсязі, а також оцінити їх, контролюючи водночас результати первинної судової експертизи.

Під час проведення повторної судової експертизи перевіряють, зокрема, наукову обґрунтованість і достовірність застосованих методів та алгоритмів, стан наданих на дослідження об'єктів і можливість отримати такі самі висновки, сформульовані у висновку первинної судової експертизи (із урахуванням внутрішнього переконання експерта).

Проведення судової експертизи комісією експертів створює додаткові умови для контролю обґрунтованості, правильності висновку первинної судової експертизи, оскільки в процесі проведення повторної експертизи члени експертної комісії контролюють одне одного, та й думки експертів можуть різнитися (усунути ці розбіжності можна під час наради судових експертів та обговорення результатів комісійного дослідження). У разі якщо розбіжностей не уникнути, судовий експерт має право на окрему думку, яку повинен викласти письмово. Цей документ долучають до висновку комісії експертів: він відкритий для ознайомлення. Саме окрема думка судового експерта переконливо підтверджує, що результати дослідження ознак і властивостей об'єктів судової експертизи з метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження) оцінюють за внутрішнім переконанням.

Для превенції таких ризиків у законодавстві передбачено можливість

оскаржити висновок судового експерта та призначити повторну, комісійну або комплексну судову експертизу, де кожний судовий експерт наділений гарантованими йому правами й виконує покладені на нього обов'язки.

Якщо в процесі проведення повторної судової експертизи висновок експерта суттєво відрізнятиметься або не відповідатиме результатам, викладеним у висновку первинної експертизи, це не дає підстав для притягнення судового експерта до відповідальності за умови, що він діяв добросовісно. Таке притягнення є незаконним, адже порушує засади незалежності й методичної самостійності судового експерта.

Отже, уважаємо за доцільне доповнити ст. 14 профільного Закону частиною 2 такого змісту:

«У разі якщо між висновком первинної судової експертизи та висновком повторної експертизи виявлено суттєві розбіжності, це не тягне за собою притягнення до відповідальності судового експерта, який надав висновок первинної судової експертизи, якщо він не припустився умисного порушення законодавства або несумлінності, що спричинило негативні наслідки».

З огляду на це зазначене вище законодавче закріплення внутрішньої свободи судового експерта під час формування висновку експерта за результатами судової експертизи позитивно позначиться на судово-експертній діяльності, а також сприятиме розмежуванню експертної помилки (яка не спричиняє юридичної відповідальності) і проступку (який є підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності).

У судочинстві судовий експерт є суб'єктом процесуальних правовідносин⁴¹ і наділений відповідним

41 Яценко І. Судово-ветеринарний експерт як суб'єкт процесуальних правовідносин і судово-експертної діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 3 (28). С. 64–97. DOI: [10.32353/khrife.3.2022.05](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2022.05) (дата звернення: 20.09.2023).

комплексом прав та обов'язків, передбачених законодавством⁴². Права судового експерта забезпечено засадами його незалежності та процесуальної самостійності. Під час судово-експертної діяльності судовий експерт підкоряється винятково закону, що виокремлює його з-поміж решти учасників процесу.

Із праксеологічних позицій феномен внутрішнього переконання судового експерта реалізовано у таких видах діяльності:

- когнітивній (під час пізнання ознак і властивостей об'єкта дослідження);
- інтерпретаційній (у процесі дослідницької діяльності, пов'язаної із тлумаченням змістовного та смислового боків результатів судово-експертного дослідження на різних його рівнях);
- оцінно-мотиваційній (під час оцінювання окремих результатів експертного дослідження для аргументування висновку експерта);
- комунікативній (у процесі спілкування з учасниками кримінального провадження, представниками засобів масової інформації, суб'єктами призначення судової експертизи тощо);
- рефлексивній (під час реалізації компетентності для здійснення самоаналізу, самокритики й оцінювання власних висновків).

Полеміка довкола внутрішнього переконання експерта, зокрема судово-ветеринарного, дає змогу виокремити його сутнісні ознаки, як-от:

- сукупність знань, які він має, зокрема фахових;
- достатність і придатність наданих на дослідження матеріаль-

них та матеріалізованих об'єктів;

- аналізування ознак і властивостей досліджуваних об'єктів з метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження);
- усвідомлення ступеня своєї незалежності;
- емоційний стан щодо ознак і властивостей досліджуваних об'єктів;
- достатність отриманих результатів експертних досліджень для надання обґрунтованого й об'єктивного висновку;
- упевненість у правильності висновку;
- відсутність сумнівів у безпомилковості свого рішення та готовність діяти відповідно до нього;
- наявність вольового стимулу, що спонукає до укладання висновку;
- обґрунтованість, об'єктивність, достовірність, умотивованість, аргументованість, правильність і правдивість висновку.

Зважаючи на викладене вище, пропонуємо таке визначення аналізованого феномена: **«Внутрішнє переконання експерта** — це стан його свідомості та почуттів, що відображає результат розумової суб'єктивної діяльності в процесі проведення експертного дослідження й оцінювання ознак і властивостей матеріальних та матеріалізованих об'єктів із метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження) за конкретною експертизою, коли він вважає, що наданих для дослідження об'єктів достатньо і вони мають придатний стан, а отриманих результатів експертних досліджень вистачає для надання обґрунтованого

42 Яценко І. Правовий статус судово-ветеринарного експерта С. 79—85. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.04 (дата звернення: 20.09.2023).

й об'єктивного висновку; упевнений у його правильності, не має сумнівів щодо безпомилковості свого рішення та готовий діяти відповідно до нього».

Отже, аналіз дефініції поняття «внутрішнє переконання експерта» концентрує основні ознаки та розкриває його зміст і значення для судово-експертної діяльності, а також ураховує новітні умови її здійснення на засадах незалежності й методичної самостійності експерта (зокрема, судово-ветеринарного).

Висновки

Доведено, що визначальні ознаки дефініції «внутрішнє переконання експерта» розкривають його зміст і значення для судової експертології, ураховують новітні умови судово-експертної діяльності, а також констатують упевненість у правильності висновку, тобто його відповідність дійсності та його істинність і безпомилковість, що відповідає визначеним законом нормам і правилам.

Аргументовано, що важливе значення для судово-експертної діяльності й забезпечення якості висновку судового експерта має внутрішнє переконання судового експерта, який на підставі принципів науковості, системності, усебічності, повноти, неупередженості, об'єктивності проведених досліджень об'єктів, керуючись нормативно-правовими актами в галузі судової експертизи та принципами компетентності, незалежності й методичної самостійності, зобов'язаний надати правдивий та обґрунтований висновок.

З'ясовано, що внутрішнє переконання судового експерта обумовлено різними за своєю природою компонентами: гносеологічним, психологічним, етичним і правовим, чим детерміновано складний механізм їхньої взаємодії.

Наведено перелік елементів структури внутрішнього переконання судового експерта.

Визначено, що напрямками реалізації феномена внутрішнього переконання судового експерта є такі види судово-експертної діяльності: когнітивна, інтерпретаційна, оцінно-мотиваційна, комунікативна й рефлексивна.

Зважаючи на викладене вище, запропоновано:

- 1) доповнити ст. 14 профільного Закону частиною 2 такого змісту:

«У разі якщо між висновком первинної судової експертизи та висновком повторної експертизи виявлено суттєві розбіжності, це не тягне за собою притягнення до відповідальності судового експерта, який надав висновок первинної судової експертизи, якщо він не припустився умисного порушення законодавства або несумлінності, що спричинило негативні наслідки»;

- 2) визначення поняття «внутрішнє переконання експерта»:

«Внутрішнє переконання експерта — це стан його свідомості та почуттів, що відображає результат розумової суб'єктивної діяльності в процесі проведення експертного дослідження й оцінювання ознак і властивостей матеріальних та матеріалізованих об'єктів із метою з'ясувати фактичні дані й обставини справи (провадження) за конкретною експертизою, коли він вважає, що наданих для дослідження об'єктів достатньо і вони мають додатний стан, а отриманих результатів експертних досліджень вистачає для надання обґрунтованого й об'єктивного висновку; упевнений у його правильності, не має сумнівів щодо безпомилковості свого рішення та готовий діяти відповідно до нього».

Internal expert conviction: forensic veterinary aspect

Ivan Yatsenko

Using general scientific and special scientific methods, problematic aspects of internal conviction phenomenon of forensic expert (in particular, forensic veterinarian) are outlined and ways of their solution are proposed. It has been proven that this category is an element of independence and immediacy of research on object specifics and properties in order to find out factual data and case (proceedings) circumstances. The author's definition of concept of "internal conviction of forensic expert" is formulated, its specifics and factors affecting its formation are singled out. Mechanism for minimizing influence of subjectivism on forensic expert activity and on drawing up forensic expert conclusion is proposed. Structure of expert's inner conviction is revealed and attention is focused on the fact that it is expedient to distinguish epistemological, psychological, ethical, moral and legal components. Directions of implementation of this phenomenon in forensic expert activity are considered. It is argued that internal conviction of forensic expert should be understood as the state of his consciousness and feelings which is the result of mental subjective activity while conducting expert research and evaluating the signs and properties of tangible and materialized objects in order to find out the factual data and circumstances of case (proceedings) according to a specific examination, when he considers the condition of objects provided for research to be suitable, and their number sufficient to provide a well-founded and objective conclusion; is sure of its correctness, does not doubt infallibility of his decision and is ready to act in accordance with.

Keywords: forensic veterinary medicine; forensic veterinary; forensic veterinarian; inner conviction; forensic expert independence; research immediacy; signs and properties of object; forensic expert activity.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добуванні й аналізованні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що в нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Araújo, D., Lima, C., Mesquita, J. R., Amorim, I., Ochôa, C. (2021). Characterization of Suspected Crimes against Companion Animals in Portugal. *Animals (Basel)*. Vol. 11. Is. 9. DOI: 10.3390/ani11092744.
- Bernaz, V. D. (2015). Pravovi ta psykhohichni aspekty optymizatsii formuvannya perekonnannia slidchoho u kryminalnomu provadzheni yak osnova otsinky dokaziv [Legal and psychological aspects of optimizing formation of the investigator's conviction in criminal proceedings as a basis for evaluating evidence]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*. № 3. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Bernaz.pdf [in Ukrainian].
- Bordiuhov, L. H. (2010). Vnutrishnie perekonnannia eksperta (ob'iektyvni ta sub'iektyvni aspekty) [Internal belief of forensic expert (objective and subjective aspects)]. *Forum prava*. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_3_4 [in Ukrainian].
- Chernovskyi, O. K. (2016). Vplyv «iakirnoho efektu» na formuvannya vnutrishnoho perekonnannia suddi [Influence of "anchor effect" on formation of judge's internal conviction]. *Nashe pravo*. № 2. URL: <http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp->

- [content/uploads/2016/10/NP_2016_2.pdf](#) [in Ukrainian].
- Cooper, J. E., Cooper, M. (2021). Veterinary involvement in forensic medicine. *The Veterinary Record*. Vol. 189. Is. 6. DOI: [10.1002/vetr.1004](https://doi.org/10.1002/vetr.1004).
- Derecha, L. M. (2013). Profesiina etyka sudovoho eksperta [Professional ethics of forensic expert]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky* : mat-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 90-rich. stvor. KhNDISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusia (Kharkiv, 07—08.11.2013). Kharkiv. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/nauka/2013_aktualni_pytannya.pdf [in Ukrainian].
- Drozdovych, N. L. (2009). Problemy vyznachennia poniattia vnutrishnie perekonannia suddi u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Issues of defining concept of internal conviction of judge in criminal procedure of Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 3. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/22685> [in Ukrainian].
- Drozdovych, N. L. (2010). Vnutrishnie perekonannia suddi yak element pryntsyphu vilnoi otsinky dokaziv [Inner judge conviction as element of principle of free assessment of evidence]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 1. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/23307> [in Ukrainian].
- Dufeniuk, O. M. (2019). Sub'iektivizm eksper-ta u kryminalnomu provadzhenni [Expert subjectivity in criminal proceedings]. *Sotsialno-pravovi studii*. Vyp. 4 (6). DOI: [10.32518/2617-4162-2019-4-74-81](https://doi.org/10.32518/2617-4162-2019-4-74-81) [in Ukrainian].
- Dufeniuk, O. M. (2023). Poliarnist ta konverhentsiia ob'iektivnosti ta sub'iektivnosti u kryminalnomu provadzhenni [Polarity and convergence of objectivity and subjectivity in criminal proceedings]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 1 (48). DOI: [10.32782/pyuv.v1.2023.22](https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2023.22) [in Ukrainian].
- Dzikowski, A. (2023). Veterinary Expert: Legal Nature and Responsibility. *Animals (Basel)*. Vol. 13. Is. 13. Art. 2163. DOI: [10.3390/ani13132163](https://doi.org/10.3390/ani13132163).
- Fedchyshyna, V. V. (2019). Problemy vnutrishnoho perekonannia pid chas otsiniuvannia dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [Issues of internal belief in evaluation of evidence in criminal proceedings]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Yurydychni nauky*. T. 30 (69). № 5. DOI: [10.32838/2707-0581/2019.5/37](https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.5/37) [in Ukrainian].
- Herasymenko, L. (2015). Poniattia vnutrishnoho perekonannia slidchoho [Concept of inner investigator's conviction]. *Aktualni problemy dosudovoho rozsliduvannia* : zb. tez dop. IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 01.07.2015). Kyiv. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/7151> [in Ukrainian].
- Hyrovych, V. (2015). Vnutrishnie perekonannia suddi — osnovnyi element zasady bezposerednosti doslidzhennia pokazan, rechei, dokumentiv [Internal conviction of judge is the main element of principle of immediacy of research on testimony, things, and documents]. *Jurnalul Juridic Național: Teorie și Practică*. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/5/part_2/20.pdf [in Ukrainian].
- Khopta, S. F. (2017). Vnutrishnie perekonannia suddiyak osnova ukhvalennia pravosudnykh rishen [Inner conviction of judge as basis for making judicial decisions]. *Almanakh prava. Liudynotsentryzm u pravi: teoretyko-prykładni zasady*. Vyp. 8. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.vipusk-8-_2017_.pdf [in Ukrainian].
- Litvinova, I. F. (2018). Vnutrishnie perekonannia prokurora u mekhanizmi pryiniattia kryminalno-protseusualnykh rishen [Internal conviction of prosecutor in mechanism of making criminal procedural decisions]. *Pravo i suspilstvo*. № 5-1. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/5_2018/part_1/37.pdf [in Ukrainian].
- Mazzante, N. M. G., Ferras de Camargo, B. W. D., de Sanctis, P., Fogaça, J. L., Vettorato, M. D., Tremori, T. M., Babboni, S. D., Machado de Vasconcelos, M. D., Rocha, N. S. (2020). Post-mortem Analysis of Injuries by Incomplete Hanging in Dog (*Canis familiaris*) Through Radiographs and Forensic Necropsy. *Journal of Forensic Radiology and Imaging*. Vol. 20. DOI: [10.1016/j.jofri.2019.100350](https://doi.org/10.1016/j.jofri.2019.100350).

- Melikhova, Yu. A. (2018). Vplyv kultury myslennia suddi na yakist yoho vnutrishnoho perekonannia [The influence of the culture of judge's thinking on the quality of his inner conviction]. *Hileia (naukovyi visnyk)*. Vyp. 133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_133_42 [in Ukrainian].
- Munro, R. (2022). Viewpoint: Integrity and Limitations of Forensic Veterinary Evidence. *Journal of Comparative Pathology*. Vol. 199. DOI: [10.1016/j.jcpa.2022.10.003](https://doi.org/10.1016/j.jcpa.2022.10.003).
- Nation, P. N. (2021). Forensic submissions in a diagnostic pathology practice: A 10-year review. *The Canadian Veterinary Journal*. Vol. 62. Is. 4. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7953922/>.
- Perekonannia / Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukraïnskoi movy [Persuasion / Academic explanatory dictionary of Ukrainian language] (1975) : v 11 t. // za red. I. K. Bilodida. Kyiv, 1970—1980. T. 6. URL: <http://sum.in.ua/s/perekonannja> [in Ukrainian].
- Ratsionalnyi / Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukraïnskoi movy [Rational / Academic explanatory dictionary of Ukrainian language] (1977) : v 11 t. // za red. I. K. Bilodida. Kyiv, 1970—1980. T. 8. URL: <http://sum.in.ua/s/racionalnyj> [in Ukrainian].
- Rebollada-Merino, A., Bárcena, C., Mayoral-Alegre, F. J., García-Real, I., Domínguez, L., Rodríguez-Bertos, A. (2020). Forensic cases of suspected dog and cat abuse in the Community of Madrid (Spain), 2014—2019. *Forensic Science International*. Vol. 316. Art. 110522. DOI: [10.1016/j.forsci-int.2020.110522](https://doi.org/10.1016/j.forsci-int.2020.110522).
- Serkevych, I. R., Lisitsyna, Yu. O. (2022). Psykholohichni osoblyvosti vnutrishnoho perekonannia suddi [Psychological specifics of a judge's inner conviction]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Yurydychni nauky*. № 11. DOI: [10.36477/2616-7611-2022-11-08](https://doi.org/10.36477/2616-7611-2022-11-08) [in Ukrainian].
- Shcherbaniuk, D. V. (2018). Formuvannia v sudovoho eksperta vnutrishnoho perekonannia pro dotsilnist realizatsii prava na ekspertnu initsiatyvu [Formation of judicial expert's internal conviction about expediency of exercising right to expert initiative]. *Pravovi novely*. № 4 [in Ukrainian].
- Shevchenko, A. V. (2018). Suddivskyi rozsud i suddivske svavillia: mezhi dozvolenoho ta vidpovidalnist za yikh porushennia [Judicial discretion and judicial arbitrariness: limits of what is permissible and responsibility for their violation]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*. № 3. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2018_Shevchenko.pdf [in Ukrainian].
- Tkachuk, A. (2016). Vnutrishnie perekonannia suddi yak metod i rezultat otsinky dokaziv u tsyvilnomu protsesi [Inner judge conviction as method and result of evaluating evidence in a civil trial]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_2_9 [in Ukrainian].
- Torbas, O. O. (2021). Rozsud u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Discretion in criminal procedure of Ukraine] : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Odesa [in Ukrainian].
- Vapniarchuk, V. V. (2015). Sutnist vnutrishnoho perekonannia v kryminalnomu protsesualnomu dokazuvanni [Essence of inner conviction in criminal procedural evidence]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Pravo*. Vyp. 31. T. 3. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35513> [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. (2022). Forensic veterinary expert as a subject of procedural legal relations and forensic expert activity. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Vyp. 3 (28). DOI: [10.32353/khrife.3.2022.05](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2022.05).
- Yatsenko, I. (2022). Legal status of forensic veterinarian as a subject of forensic expert activity in context of the latest legislation of Ukraine. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Vyp. 4 (29). DOI: [10.32353/khrife.4.2022.04](https://doi.org/10.32353/khrife.4.2022.04).
- Yatsenko, I. (2022). Principles of Forensic Expert Activities in Ukraine and their Implementation in Forensic Veterinary Research. *Archives of Criminology and Forensic Science*. № 1 (5). DOI: [10.32353/acfs.5.2022.08](https://doi.org/10.32353/acfs.5.2022.08).
- Yatsenko, I. (2023). Epistemological characteristics and procedural significance of stages and stages of appointment and conducting forensic veterinary examination. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Vyp. 1 (30). DOI: [10.32353/khrife.1.2023.05](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2023.05).

- Yatsenko, I. V. (2023). Kontseptualni zasady profesiinoi pidhotovky sudovo-veterynarnykh ekspertiv u derzhavnykh spetsializovanykh ekspertnykh ustanovakh Ukrainy [Conceptual principles of professional training of forensic veterinarians in state specialized forensic science institutions of Ukraine]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*. Вуп. 68. DOI: [10.33994/kndise.2023.68.71](https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.71) [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V. (2023). Teoretyko-prakseolohichne obgruntuvannia form i napriamiv realizatsii ekspertnoi initsiatyvy pid chas provedennia sudovo-veterynarnoi ekspertyzy [Theoretical and praxeological substantiation of forms and directions of implementation of expert initiative while forensic veterinary examination]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 4. DOI: [10.24144/2788-6018.2023.04.81](https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.81) [in Ukrainian].

Яценко, І. (2023). Внутрішнє переконання експерта: судово-ветеринарний аспект. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 3 (32). С. 67–88. DOI: [10.32353/khrife.3.2023.05](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2023.05).